

Сподіваємося, «слов'янський хід» не припинить свого руху. І знову зійде на п'єдестал, як на початку ХХ ст., княгиня Ольга, а поряд з нею Андрій Первозванний і слов'янські просвітителі Кирило та Мефодій*. День слов'янської писемності й культури стане всенародним святом і в Україні.

І збудуться заповітні слова поста-пророка Тараса Шевченка, звернуті до Шафарика: «Щоб усі слов'яне стали добрими братами, і синами сонця правди». І на витвореному ним новому слов'янському морі «попливе човен з широкими вітрилами і з добрим кормилом, попливе на вільнім морі, на широких хвилях»².

КНИГОЗНАВСТВО. КНИГОВИДАВНИЧА СПРАВА

Федір Погребенник

РІДКІСНІ УКРАЇНСЬКІ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ ЗА РУБЕЖЕМ

У приватній колекції доктора філологічних наук Федора Погребенника є рідкісні альманахи, збірники, збірки, журнали - сьогодні раритетні.

Свого часу для п'ятого тому восьмитомної «Історії української літератури» (К., 1968) учений написав розділ про періодичні видання кінця ХІХ - поч. ХХ ст. Звичайно, в тих умовах не було змоги багато видань навіть назвати - вони були заборонені. А над оцінками тих чи інших часописів тяжіли цензурні шори, і важко було сказати про українську пресу об'єктивно, виважене слово.

Продовжуючи вивчати українську періодику, що відіграла винятково важливу роль у розвитку громадсько-політичної та літературно-естетичної думки, Ф.Погребенник обстежив сотні видань майже за сторіччя існування журналістики, підготував до друку довідник про значні видання, більшість з яких раніше заборонялося описувати, а тим більше - популяризувати.

«Стрілецький календар-альманах» - військовий, ілюстрований громадсько-культурний і літературно-мистецький збірник. Охоплює твори «артистичної горстки і пресової квартири УСС в полі» (тобто групи митців-воїнів і журналістів, які перебували на фронті першої світової війни). Вийшов у Львові 1917 р. як героїко-трагічний літопис боротьби українських січових стрільців з окупаційними військами царської Росії. Це багате змістом і мистецькою формою видання складається з двох частин - календарної та літературно-мистецької, що має назву «Тим, що впали». Уклав М.Голубець, художнє оформлення титульної сторінки О.Куриласа, рисунки І.Іванця.

Основну частину альманаху займають твори безпосередніх учасників воєнних подій - митців, які становили похідну групу письменників і художників: поет і композитор Л.Лепкий (вірш «Ой видно село, широке село», нарис «Із настроїв з-над Стрипи»), Р.Купчинський («За рідний

край», «Стрілецька пісня» («Ой там на долині»), М.Гайворонський («Іхав стрілець на війноньку», «Ой впає стрілець»), І.Балюк («Скошений цвіт»), Г.Трух («Шуміли там лози злегенька»), І.Іванчук (новела «На стрічу ясної царівни»), П.Франко (нарис «В літаку»), Д.Вітовський (спогад про бої на Маківці) та ін. Художні твори сповнені почуттям любові до України, самопосвяти в ім'я її волі й незалежності, глибокого болю за полеглими бойовими побратимами, щирим співчуттям до поневірянь народу. Водночас панує атмосфера національно-патріотичного піднесення молоді західноукраїнських земель: О.Маковей (вірш «Брати»), Ю.Шкрумеляк («Зі скорбних пісень»), Д.Лукинович («Під свій прапор»), Т.Мелень (стаття «Український легіон»), В.Дзіковський («Бої під Бережанами»).

Великої мистецької вартості альманаху надають репродукції художніх робіт О.Куриласа, О.Кульчицької, Р.Сорохтея, Л.Лепкого та ін. Численні фотографії січових стрільців, місць боїв створюють візуально-документальну галерею образів реальних учасників визвольних змагань, пам'ятних історичних подій (битва на Маківці, Лисоні тощо), відбивають хроніку явищ тогочасної дійсності в Галичині. Альманах підготував ґрунт для фундаментальної праці «Золоті ворота. Історія січових стрільців», що вийшла 1937 р. у Львові.

«Веселка» - один з найкращих табірних журналів інтернованих воїнів армії Української Народної Республіки в Каліші (Польща) (видавництво «Веселка», 1922-1923 рр., ред. Є.Маланюк, М.Селегій та ін.). Цей літературно-мистецький місячник містив вірші, оповідання, літературно-критичні статті, мемуари митців - переважно учасників національно-визвольної боротьби. Творчість їх відбиває перипетії, що випали на долю воїнів УНР, насичена духом військових походів і битв, сповнена героїчних поривань.

У вступному слові від редакції («Веселка», 1923, № 1) констатувалося: «Ви мусите ввести нашу національну культуру в перші шереги національних культур Європи, бо тільки національна культура поставить світ перед фактом: Самостійна Україна». Під цими словами стоять підписи Є.Маланюка, І.Зубенка, М.Селегія та ін.

* Пам'ятник створений у 1911 р. І.Кавалерідзе. Зруйнований у 20-х роках. Його макет за ініціативою УКС, Меморіального фонду І.П.Кавалерідзе, Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, Міністерства культури та за підтримкою державної адміністрації Києва було в минулому році поставлено на Михайлівській площі (Солонська Н.І. Яким шляхом іти далі // Бібл. вісн. - № 5-6. - 1993).

² Шевченко Т. Єретик: Посма слов'янськими мовами. - К., 1991. - С. 40-41.

У «Веселці» дружувалися поетичні твори, новели, драми, статті Є.Маланюка (вірші «Максимо́ві Рильському», цикл «Чорне», критичні роздуми «Павло Тичина»), М.Селегія (вірші, поезії в прозі, стаття «М.Осика і його поезія»), Ф.Крушинського (трагедія в п'яти актах «Мотря Кочубеївна»), п'єса «Остання жертва» І.Зубенка (на теми повстанського руху), вірші Ю.Дарагана, мала проза К.Поліщука (псевдонім «К.Лавринович»), Галини Орлієни, В.Лімниченка, А.Подолиста, Б.Гомзіна, публіцистично-історична розвідка О.Карманюка «Українська політична еміграція», його драма «Максим Свєней», поезія в прозі «Молитва до Тараса» тощо.

Журнал подавав в українських перекладах твори зарубіжних письменників (А.Міцкевича, Р.Тагора, Гі де Мопассана та ін.).

«Веселка» прагнула об'єднати навколо себе «найрізномірніші наші літературні течії», «вишукувати, популяризувати й удосконалювати українські питомості (характерні, властиві риси. - Ф.П.) у сучасному українському мистецтві, а також підносити й прищеплювати їх на ґрунті кращих здобутків західноєвропейського і світового мистецтва». Графіку тут представляють молоді маляри В.Дяди́нюк, А.Жу́ків, В.Цимбал, П.Омельченко та ін.

Нам удалося розшукати архів журналу, що є цінним джерелом для вивчення історії національно-визвольного руху в Україні. В архіві зберігаються автографи (часто з поправками Є.Маланюка), творів М.Осики, І.Блакитного (псевдонім О.Рубанівець), Ю.Дарагана, М.Оверковича (з його ілюстраціями), Юрія Сірого, В.Хмельюка та ін. На окремих віршах О.Блока є помітки перекладача Є.Маланюка, а також присвята: «Поету М.Селегію від цехового Євгена Маланюка. 20.IX.22. Польща». Тут же зберігається стаття Маланюка (без назви), де є така констатація: «Без Шевченка трудно уявити собі національну революцію 1917-1920 років у нас на Україні» (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі - ЦДАВОУ), ф. 4465, оп. 1, спр. 88).

«Нова Україна» - «місячник письменства, мистецтва, науки і громадського життя» (Прага, 1922-1928 рр., під ред. В.Винниченка й М.Шаповала). Спочатку це був «безпартійний двотижневик» (1922). Видавав його В.Мартос, редагувала колегія. «Стежачи за життям чужих народів», намагався «об'єктивно розглядати становище на Україні». Згодом (1925) журнал виходив під редакцією М.Галагана, Н.Григорієва, М.Шаповала.

З 1923 р. часопис «поширюється обсягом і змістом» за рахунок публікацій творів літературно-мистецьких, даючи змогу «вияву творчої праці і корифеям нашого письменства і молодшим силам, що йдуть їм на підмогу та заміну» (зі звернення «До читачів», 1922, № 1-2). Редколегія констатувала: «Наш журнал є органом демократії, передовсім соціалістичної, яка взяла на себе тягар його організації ... «Нова Україна» відкриває свої сторінки для вільної дискусії над пекучими проблемами дня соціалістів, не беручи на себе й не накладаючи на ту чи іншу течію відповідальності за висловлені в дискусійному порядку погляди окремих авторів». 1925 р. часопис підтвердив, що головним

завданням його буде «розкривання змісту органічної визвольної програми українського руху, висвітлення основ тактики й організації української трудової демократії ... »

У галузі суспільного й громадсько-культурного життя тон журналові задавали статті В.Винниченка («Єдиний революційно-демократичний фронт», «Знаменна подія» (з приводу виходу в Україні журналу «Червоний шлях», який автор називає «Чекістський шлях»), «Єврейське питання на Україні»), М.Шаповала («Складка сил», «Єдиний національний фронт на культурному рівні», «Куди вони йдуть», «Еміграція і Україна» та ін.), М.Сріблянського («Від III Інтернаціоналу до III Риму»), П.Богацького («Під баштою зі слонової кості»), І.Борщака «Україна і французька дипломатія».

Літературу й мистецтво було представлено творами О.Олеся («Проходять дні», «Одспівав я пісні свої», «Залишила гори, кинула смереки»), В.Винниченка (драми «Гріх», «Закон», оповідання «По той бок»), М.Черемшини («Помічник»), О.Кобилянської (оповідання «Василка», «Вовчиха», «Зійшов з розуму», роман «Апостол черні»), Є.Маланюка (цикл віршів «Вересень - осінь», «Полинь» (шкци до поеми), В.О.Коннор-Вілінської («Понад Сулою»), К.Гриневичевої («Весілля Карапульки», «Маріна дорога»), Н.Лівицької-Холодної («В останніх відгуках мелодій»), М.Диканька (повість «Роман», оповідання «Дезертири»), Г.Журби (драматичний етюд «В перелеті років»), О.Стефановича (поетичний цикл «Співи», «Плач Ярославни»), Ф.Дудка (роман «Чорторий»), А.Павлюка (цикли «Спіралі осені», «Дні на полях»), М.Вороного («З малярської вистави»), Д.Антоновича («Український театр», «Українське мистецтво»), В.Сімовича («На теми дня» - мовознавчі роздуми), Л.Білецького («Поетико-психологічна школа та перспективи літературно-наукової критики»), П.Богацького («Сучасний стан світового мистецтва»), М.Возняка («Листування П.Куліша з О.Кониським») та ін.

Зі спогадами тут уперше виступили В.Самійленко («З українського життя в Києві в 80-х роках XIX ст.»), В.О.Коннор-Вілінська («Децо зі спогадів про М.Лисенка»), Л.Драгоманова-Шишманова («Спомини про Михайла Драгоманова»), М.Шаповал («Знайомство з Ольгою Кобилянською» та ін. Верленовий «Останній спів» переклала В.О.Коннор-Вілінська, М.Обідний - вірші Я.Врхлицького. Публікувалися надбання зарубіжних письменників-класиків XIX ст. і митців новішого часу. Журнал передрукував твори Г.Косинки («Анархисти»), В.Підмогильного («Іван Босий»), Т.Осьмачки («Казка»), М.Смужки (псевдонім А.Риндюга) (з циклу «Полям») тощо. Розділ «Хроніка» охоплював культурне життя вітчизняне та інших країн, інформував про діяльність емігрантських центрів і осередків.

«Нова Україна» стежила за політичним і культурним розвитком подій в тодішній Радянській Україні, симпатизуючи певною мірою ідеям соціалізму, водночас гостро критикуючи більшовистський терор, політичні репресії проти національно-патріотичних діячів. Надавала місце письменникам різних художніх шкіл і напрямів, політичних поглядів.

Значним надбанням часопису, безумовно, є багата художня частина, відділи літературної критики й мистецтва. Журнал у Радянській Україні був заборонений, критикувався в офіційних періодичних виданнях. Частина матеріалів, що стосуються «Нової України», зберігається в архіві одного з його редакторів - М.Шаповала (ЦДАВОУ).

У №5 журналу (1995) на стор.35 після назви рецензії Івана Смоляка «До проблеми формування Збройних сил України» читати: Афонін Є.А. Становлення Збройних сил України: соціальні та психологічні проблеми / НАН України. Ін-т соціології. - К., Інтерграфік, 1994. - 304 с.